

KODÁLY ZOLTÁN

MAGYAR TÁNCOK 1729-BŐL

Ez a száraz, közömbös cím megdobbantja a szívét mindenkinek, aki csak kissé tájékozott zenei emlékeink keltéről. Aki tudja, hogy a Stark-féle soproni virginál-könyvtől, 1689-től az 1780-as évekig, kereken 100 esztendeig semmiféle adatunk nincs a magyar tánc zenéjéről, sőt egyáltalán alig valami zenéről, egyszeriben megérti, milyen értékes minden adat, mely egy század homályába bármi csekély fényt vet.

Nemcsak zenei szempontból. Mert nem ismerjük, nem érthetjük egészen egy kor történetét, ha zenéjéből semmit sem ismerünk. A 18. század legalaposabb leírása hiányos, míg nincs meg hozzá a zene. Mert van az emberi érzés- és gondolatvilágnak egy rétege, amit csak a zene tud kifejezni és semmi más. Ezért olyan becses a Magyar Tudományos Akadémia kéziratárának legújabb szerzeménye, melyet most itt bemutatunk.

Már a szép bőrkötés kérdőjelet tétet velünk az évszám mellé. Ilyen kötés 1729-ben nem igen készült már, hacsak nem valami korától elmaradt, provinciális helyen. Az 1600-as évek végéről ismerünk hasonlókat. Le lehetett a könyv régi, s később írhattak bele. A kötés ugyanis kétségkívül e beírás előtt készült. Ezt abból látjuk, hogy az írás mindenütt sértetlen, sehol sincs levágva belőle, ami utólagos kötésnél elkerülhetetlen, különösen, ha mint itt is, margó alig van, s az írás takarékos, minden helyet kihasznál.

Nézzük, mit vall koráról a tartalom. Első lapján ezt olvassuk ;

*Instrumenten schlagen ist eine schöne Kunst,
übst du dich nicht so ist umbsonst.*

Ao 1729

Elenora Susanna Lanyi de

Alatta a két keresztnév megismételve archaikus díszes írással, ezúttal Elenora, de a vezetéknevre már nem tellett a rajzoló türelméből, az ugyanúgy van írva, mint először.

E néven kívül semmi más adat, helynév vagy évszám nincs a könyvben. Csak sejthetjük, hogy valamelyik német műveltségű felvidéki városunkban készülhetett.

Erre mutat tartalma. Van benne 20 lengyel tánc, 22 menuett, 3 induló, 2 címnélküli darab, 51 »Saltus« közelebbi megjelölés nélkül, 18 dal, német szövegkezdettel, 12 aria, szöveg nélkül, 9 trombitadarab, 2 Steyrisch, végül 6 »Saltus Hung.« Összesen 145 darab. Két szóló, két sorba írva, dallam és basszus, itt-ott egy-egy záróakkord, vagy a balkézben egy harmadik szóló. A basszus kezdetleges, nem vall iskolázott zenészre, kvint és oktávpárhuzam nem ritka.

Nem látszik másolatnak, mert ha valamit elhibázott, áthúzta és újra írta. Nyilván egy zene- és tánckedvelő lány számára írták össze fokozatosan, lapszámozása nincs.

Az első 65 szám egy kéz írása. A vonalrendszert a nyitott könyv mindkét lapján keresztül húzta, kézzel, ötágú tollal, a kótát is folytatólag írta végig a két lapon.

A 66. számmal más kéz kezdődik, vonalzótolla jobb, a vonalak szabályosabbak, a kótát laponként írja, írása nem oly világos, mint az első kézé, hibája is több. De valamivel több rendszeresség mutatkozik, mint az első részben. Ott Saltus Pol(onus), Menuett, Marsch, Aria, szöveges dal, Tromp(eten) St(ück) tarka változatosságban követik egymást. Közte 24. sz. alatt találjuk az első S(altus) Hung(aricus)-t.

A 66. sz.-al egy hangnemben írt táncok sorozata kezdődik betűrendben. Ez már inkább lehet valamely nyomtatott gyűjtemény másolata. Saltus ex A(66—71), Saltus ex B(72—80), Saltus ex C(81—90), Saltus ex D(91—100). Saltus ex F(101—111). Később még Saltus ex Dis(144), Saltus ex B. Pol. 145.

A többi magyar tánc is együtt van; 112—114, és 117—118. sz. a. Csak két »Steyrisch« van közük ékelve; 115—116. sz., melyek azonban nem nagyon különböznek a magyaroktól.

A 129. sz.-tól megint más vonalozás; az alsó vonalköz jóval keskenyebb. Az utolsó beírt lap vonalozása egyenetlen, nyilván egyenként meghúzott vonalak. Erre mutat az utolsó két üres levél megkezdett vonalozása; nagyon egyenetlen öt vonal, utána csak kettő, az utolsó lapon három, elkenve. Felül: Violino 1 mo.

Látnivaló, valami mély betekintést a kor magyar zenéjébe e pár kis darabtól nem remélhetünk.

Még kevésbé tekinthetjük saját, évszámjelezte koruk jellemzőinek. Mert mindjárt kimondhatjuk: sokkal közelebb állnak a 17., mint a 18. század stílusához, sőt a 17. századból ismerünk fejlettebb, formában és tartalomban gazdagabb darabot eleget.

Így tehát azt kell hinnünk, hogy e darabok vagy még a 17. sz.-ban keletkeztek (némelyik még 16. századi is lehetne!), de használatban maradtak a 18.-ig, vagy ha akkor keletkeztek — amit nehéz volna bizonyítani —, egy archaikus, provinciális, elmaradt stílusréteget képviselnek.

Korukhoz való viszonyukról talán tisztul a képünk, ha majd valaki vizsgálat alá veszi a kötet lengyel és német anyagát. Ott nagy az összehasonlítható anyag, s talán e réven lehetséges lesz a pontosabb kormeghatározás.

Azon csodálkozhatunk, hogy a kötetnek csak 4 százaléka magyar, mert a felvidéki városok a török hódoltság másfél százada alatt megteltek a délről menekült magyarsággal, s azt hihetnők, a magyar tánc több teret foglalt el társas életükben. De nem nagyobb a magyar elem százaléka más gyűjteményekben sem. (Vietorisz: 8 százalék, Stark: 7 százalék.)

A felvidéki városok köztudomás szerint meglehetősen ellenszenvvel fogadták be a menekült magyarokat. Talán ennek fokmérője az alacsony százalék? Nem tudjuk, de örülnünk kell, hogy ennyit is feljegyeztek. És nem tudjuk, ha volna is magyar kéztől eredő gyűjteményünk, több volna-e benne a magyar elem. Legalább amint Orczy Lőrincz leírja az előkelő magyar társaság szórakozásait, a »menuett, anglia, stájer, furlána, lengyel« mellett említésre sem kerül a magyar tánc... (*Egy ifjúhoz*. 1762.) Amade is inkább afféléket játszhatott hegedűjén vagy »flautája-furugláján«, mint magyart. Még a 19. sz. elejéről fennmaradt néhány hasonló jellegű kéziratos kolligátum szintén idegen táncokkal van tele, a magyar jó, ha tizedrészét teszi. Írott magyar táncok nagy hiányának egyik oka az is lehet, hogy leírásukra nem volt szükség, hisz fő előadóik, a cigányok sohasem használták kótát.

Tüzetesebb vizsgálatra szorul, van-e valami frazeológiai rokonság kötetünk magyar és idegen táncai közt. Így a 87. sz. utótagja, a 88. sz. elejé' hasonló a 113. sz.-hoz.

A két Steyrisch egyikének változata a Türkischer Eulenspiegel-ben mint magyar tánc szerepel. Általában sok itt még a tisztázni való; a magyar és lengyel táncok is sokban érintkeznek.

Ezúttal azt kerestük, van-e valami kapcsolat e hat Saltus Hung. és a néphagyomány közt. Az a meglepetés ért, hogy kettőnek az élő hagyományban, egynek pedig 18. századvégi kéziratainkban találjuk mását.

Előbb a másikat mutatjuk be, ezeknek ma élő kapcsolatát nem ismerünk. 114. formája a 16. századi Ungarescha. Ugyanez a formája a 116. sz. Steyrisch-nek. Ennek változata a Stark-féle a virginálkönyvben és a Türkischer Eulenspiegel-ben (1688.). Ugyancsak Ungarescha a formája a 112-nek, (megismételt záróssal). Összehasonlításul következék itt az »Eulenspiegel« két tánca.

A 118. sz.-ot A₃A féle szerkezete kapcsolja mai népzeneink sok darabjához. Rokon szerkezet a 115. sz. Steyrisch és Stark egyik darabja (Szabolcsi : A XVII. sz. világi dallamai. 45. l.) Utóbbi itt közöljük.

A 113. sz. nem egyéb, mint a Káldy óta közismert »Ó te csudálatos német« Forrása Arany János kézírata (7. sz.). Onnan adta ki Bartalus (II. 118. sz. 1875.). De javított rajta. Kötetünk Arany ritmusát igazolja. Valóban Arany jól ismerte, többször használja is a népdalunkban előforduló $\frac{3}{4}$ -et, semmi okunk föltételezni, hogy ebben a dalban nem használta volna, ha annak tudja. Az ismételt Adoniscusnak megfelelő sor későbbi fejlemény lehet, bár már a 112-ben is előfordul.

A 24. sz. egy ma élő népdallal pontosan egyezik. (»Az Árgyilus kis madár«) Ennek is van egy bővültebb, fejlettebb alakja, a 2. rész ismétlése kétféle záróhanggal (L. A magyar népzene tára I. Gyermejjátékok 1003. sz. jegyzet). Végül a 117. változatait Bartha D.: »A XVIII. sz. magyar dallamai« 142. száma alatt találjuk.

(A 24. sz. fényképét I. I. mellékletünkön, a 111—114. sz. táncokat a II., a 115—117. sz-ot a III., a 118. sz-ot a IV. mellékleten.)

Nincs abban semmi csodálatos, hogy egy ma élő népdal 1700-as kéziratban fölismerhető. Tudjuk, vannak dallamaink közt bizonyíthatóan 1500 évnél régebbiek. De írásos feljegyzésünk oly kevés, hogy aranyb a kell foglaljunk minden kótafejet.

És itt merül fel a kérdés, vajjon továbbra is ölbetett kézzel várjunk, míg a szerencsés véletlen újabb leletekkel örvendeztet meg, vagy tehetünk-e valamit rendszeres felkutatásukra. Egy példát említhetek. Egy Debrecenben tartott előadásomban, vagy 25 éve, felmutattam egy akkor felbukkant 1820 körüli kéziratot kötetet, kézről-kézre adtam a hallgatóság közt, hogy láttak-e valaha hasonlót. És csakugyan volt, aki emlékezett hasonlóra, elő is kérésült egy zenetanár hagyatékából több hasonló kéziratot kötet, melyeket a Nemzeti Múzeumba juttattam.

Ezzel a módszerrel talán érdemes még kísérletezni egyes vidéki városunkban. De könyvtáraink sincsenek még rendszeresen átkutatva ebből a szempontból. A vidéki múzeumok is programmba vehetnék kéziratok felkutatását, kiszállásaik alkalmával bizonyára találnának.

Végül a múzeumi törvény kiegészítése kötelezhetné a magánosokat, akiknek birtokában régi kézirat van, hogy azt fényképezés céljából illetékes szakterületnek bemutassák, tulajdonjoguk teljes épségbentartásával. Ezzel véget vetnének annak az állapotnak, hogy a tudomány haladását magánkézben rejtegetett adatok akadályozzák. Élénken emlékszünk még, Balassi kritikái kiadását mily soká hátráltatta a kézirat tulajdonosának makacs elzárkozása. Régebben Amadé leveleit rejtegette a tulajdonos a tudomány elől. (L. Négyesy Amadé-kiadását.)

Végül még egy szót a néphagyomány és a történeti anyag összefüggéséről. Már régebben rámutattam (Néprajz és zenetörténet 1933.), hogy nálunk e kettő szorosabban összetartozik, mint másutt, ahol bőven vannak az írott emlékek s ahol a néphagyománytól független, többé-kevésbé eltávolodó, magánakvaló magasabb zeneirodalom fejlődött. Nálunk ilyen sohasem volt, a néphagyomány gyakran kiegészíti, pótolja az írott emlékek hiányait, ezért magyar zenetörténész nem boldogul a folklóre teljes ismerete nélkül.

A magyar zenetudomány két pillére : a történeti anyag és a néphagyomány kutatása, kell, hogy együtt fejlődjék, egyforma magasra nőjön, különben a fölé építendő tetőzet ferdén áll. Érezték ezt zenetudományunk úttörői; Mátray, Bartalus, miután az írott emlékekkel sokat foglalkoztak, szükségét érezték

a népdalgyűjtésnek. Csak későn fogtak bele és nem jutottak nagyon mélyre, pedig ez lett volna az előbbre való. Írások könyvtárak mélyén, épületek a föld alatt inkább megmaradnak, az élő hagyomány naponta pusztul. Annak kutatása sűrűsebb minden könyvtári munkánál és ásatásnál.

Zenetudományunk minden eddigi kezdeménye a Tudományos Akadémiához fűződik. Most, hogy a 120 éve elhatározott népzene-kiadás megindultával és a Zenetudományi Bizottság megalakulásával az Akadémia újra felvette az elejtett fonalat, minden remény megvan, hogy ez az egész nemzet életére oly messzehatóan fontos tudomány új virágzásnak indul.

Mert tudomány és művészet nem lehet el egymás nélkül. A művész, ha nem részese az élő hagyománynak, szárazra vetett hal. De a történeti múlt eredményeit sem nélkülözheti. Teljes értékű magyar művészet csak a teljes magyar múlt talaján fejlődhetik, anélkül mindig hiányozni fog belőle valami. Ennyiben a zene tudósai is segítik a zeneművészet építését, még ha személyükben nem is művészek. Az igazi fejlődés az lesz majd, ha a tudósok olyan jól végzik a maguk dolgát, hogy a művészek csak művészek lehetnek, s nem kénytelenek egyúttal tudósok is lenni, mint költőink Csokonaitól Aranyig, hogy a zenéről ne is beszéljünk.

Ezzel a zenetudomány kiemelkedik szakmai öncélúságából, így válik a nemzeti kultúra egyik fontos hajtóerejévé, a tisztult magyar öntudat, a magyar jövő formálójává.

Handwritten musical score for "P. Hung." consisting of two staves. The top staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The bottom staff is in bass clef. The music is written in a cursive, handwritten style. The title "P. Hung." is written in the middle of the first staff.

Handwritten musical score for "Ja Capr." consisting of two staves. The top staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The bottom staff is in bass clef. The music is written in a cursive, handwritten style. The title "Ja Capr." is written in the middle of both staves.

112.
Salmus De F. 111

Asag 11.
Salmus De C. Hinga. 112.

Salmus Hing. 113

Salmus Hung. 114

4. *Deming. 115.*

Capo.

5. *Deming 116*

Adagio.
Salmus Hing - Clarj. 117

4. melléklet

Adagio.

Sattus Hing 2 118.